

BOSBEHOUD DOOR BOSBEHEER

"Waarheen het oog ook over het plateau zwerft, wij kunnen nergens meer een eenigszins belangrijke aaneenschakeling van houtgewas ontwaren. Eerst later, als wij voor Gronsveld af dalen, zien wij de overblijfselen van het oude, prachtige woud, die de golven de heuvels tegenover het dorp bekroonen (...) Links van den weg klimmen de bouwvelden tegen de glooiende heuvelen op, wier kruinen rijk met houtgewas zijn begroeid, de overblijfselen van de groote bosschen, waaraan Ryckholt zonder twijfel zijn naam heeft te danken".

Bosbeheer op de "Tiène aux Pauquis" ten noorden van Nismes (dal van de Viroin) in Zuid-België (foto: B.G. Graatsma, juli 1985).

In deze opmerkelijke beschrijving, ruim 100 jaar geleden op schrift gesteld door de doopsgezinde predikant Jacobus Craandijk in zijn beroemd geworden "Wandelingen door Limburg" (1883), wordt gesproken over "oude wouden", "groote bosschen" en "houtgewas". Eerstgenoemde term roept associaties op met een "oerbos" (een volledig buiten menselijke invloed (spontaan) ontstaan natuurbos). Niets is hier echter minder waar. De "bossen" die Craandijk tijdens zijn wandelingen ontmoette, waren sterk door de mens beïnvloedde en gewijzigde restanten van "echte" (natuurlijke) bossen. De eeuwenlang (?) intensief als hakhout geëxploiteerde Zuidlimburgse hellingbossen (hakhout met overstaanders, zgn. "Mittelwald") leken door het ontbreken van veel van de oorspronkelijke (natuurlijke) processen zoals storm, brand, begrazing door grote herbivoren etc. en door hun geringe omvang (tot de steilere hellingen beperkte langgerekte smalle stroken) nauwelijks nog op het oorspronkelijke natuurbos.

Het voormalig (intensief) gebruik van die bossen in de vorm van periodieke kap over lange perioden, al dan niet in combinatie met beweiding, had echter een belangrijke positieve invloed op de soortensamenstelling van het bos, met name op de floristische rijkdom van de ondergroei (i.h.b. de kruidlaag). De vegetatie van die voormalige hakhoutbossen op de Zuidlimburgse rivier- en beekdalhellingen werd gekenmerkt door een bijzondere en zeer soortenrijke voorjaarsflora met tal van zeldzame soorten: een vroegbloeiende, rijk geschakeerde kruidlaag die zo karakteristiek was voor de Zuidlimburgse hellingbossen.

Door het verdwijnen van de hakhoutcultuur zo'n 40 à 50 jaar geleden en het sindsdien volledig ontbreken van enige vorm van bosbeheer is de vegetatie van de kruidlaag de afgelopen decennia ingrijpend gewijzigd. Spontane ontwikkeling naar opgaand loofbos (sterke beschaduwing a.g.v. toenemende kroonsluiting) heeft de typische voorjaarsflora zowel in kwalitatieve als kwantitatieve zin drastisch achteruit doen gaan. Vele bijzondere plantesoorten uit het bosmilieu die in Nederland voornamelijk of uitsluitend in de Zuidlimburgse hellingbossen voorkomen behoren momenteel tot de sterk bedreigde soorten en een aantal dreigen zelfs geheel uit ons land te verdwijnen. Naast het ontbreken van enig beheer heeft ook de algehele eutrofiëring (vermesting) en verzuring van met name bodem en lucht een negatief effect op de flora en vegetatie van de kwetsbare Zuidlimburgse hellingbos-restanten.

Het beheer van de hellingbossen in Zuid-Limburg staat momenteel (opnieuw) ter discussie. Het besef dat die vroegere rijkdom duidelijk samenhangt met of zelfs voortvloeit uit het voormalig bosbeheer, heeft geleid tot het bespreken in brede kring van de problematiek c.q. meningsverschillen rondom een nieuw in te stellen beheer van de ons nog resterende waardevolle bossystemen. Op 1 november 1988 werd daartoe door SBB-Limburg een "mini-symposium hellingbosbeheer" te Vijlen georganiseerd. Om de huidige negatieve veranderingen in de kruidlaag tot staan te brengen en het herstel van de "oorspronkelijke" botanische rijkdom van de Zuidlimburgse hellingbossen te bevorderen, worden verschillende vormen van beheer gesuggereerd, variërend van omvorming tot gevarieerd, hoogopgaand bos (zgn. "Hochwald"), eventueel in combinatie met extensieve beweiding, via een "uitkapbos", d.w.z. door toepassing van zeer kleinschalige kap (creëren van open plekken) de natuurlijke vervalfase van het bos kunstmatig beïnvloeden, tot het (opnieuw) in hakhoutbeheer nemen van (delen van) het inmiddels ver doorgeschooten hakhout/Mittelwald; ook de (her)introduktie van bosbeweiding, al dan niet in combinatie met een van de voorgaande opties, behoort tot de mogelijkheden.

In de komende afleveringen van ons Maandblad kunt U een aantal bijdragen over bosbeheer tegemoet zien waaronder de tijdens het mini-symposium gehouden voordrachten. Daarnaast hebben een aantal andere auteurs die eveneens zeer begaan zijn met het lot van onze bossen naar aanleiding van dit mini-symposium spontaan enkele bijdragen over dit onderwerp op schrift gesteld en ter publikatie aangeboden.

Historische gegevens spelen heden ten dage een belangrijke rol bij reconstructie van de omvang en (met name) het voormalig gebruik van onze "groote bosschen". Aangezien bepaalde specifieke beheersmaatregelen de vegetatie in het verleden juist sterk beïnvloed kunnen hebben, is een goed inzicht in de praktijk van het voormalig bosbeheer (het traditionele hakhoutbeheer in de 19e en begin 20e eeuw) een eerste vereiste om te komen tot een weloverwogen, goed gefundeerd beheersplan ten aanzien van de ons nog resterende bossen. Dat gedegen kennis van de regionale boshistorie daarbij van essentieel belang is, moge blijken uit de eerste bijdrage in de aangekondigde reeks over de Zuidlimburgse bossen die een nadere en boeiende beschouwing bevat over de oude bosexploïtatie in onze contreien (zie blz. 48 - 54).